

Nr 36.

Ankom till riksdagens kansli den 5 juni 1917 kl. 11 f. m.

*Konstitutionsutskottets utlåtande, i anledning av väckta motioner
angående valrätt och valbarhet till riksdagens andra
kammare, ävensom angående valbarhet till riksdagens
första kammare.*

Närvarande: herrar Edén, Clason, Bellinder, K. J. Ekman, Mannheimer, von Geijer*,
von Mentzer, Olof Olsson, Stadener, von Bahr, von Zweigbergk, Larsson
i Västerås, Magnusson i Tumhult, Räf, Hallén, Kropp, Janson i Kungsör,
Karlsson i Mo*, Törnkvist och Gustafsson i Brånsta.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 378, av herr *Hallén* m. fl. (i det följande kallad herr Halléns motion) hemställa motionärerna, att riksdagen för sin del måtte antaga som vilande till grundlagsenlig behandling

1:o) beträffande § 16 riksdagsordningen följande ändrade lydelse av nämnda paragrafs första stycke:

Valrätt till andra kammaren tillkommer envar välfrejdad svensk medborgare, såväl man som kvinna, som före det kalenderår, varunder val äger rum, uppnått 21 års ålder; dock ej den som står under förmynderskap eller fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt;

2:o) beträffande § 19 riksdagsordningen följande förändrade lydelse:

Till ledamot i andra kammaren kan endast utses man eller kvinna, som uppnått 25 års ålder samt äger valrätt inom riket;

3:o) beträffande § 9 riksdagsordningen följande förändrade lydelse:

Till ledamot i första kammaren kan endast väljas man eller kvinna, som är röstberättigad inom sin kommun samt uppnått 30 års ålder.

Till utskottet hava jämväl remitterats

dels en inom andra kammaren väckt motion, nr 401, av herr *Lindhagen* m. fl., som hemställt, »att riksdagen för sin del måtte antaga som vilande till grundlagsenlig behandling sådan ändring av 16 § riksdagsordningen, varigenom borttagas de inskränkningar i valrätten till andra kammaren, som föranledas av:

- 1) Fattigstrecket med undantag för den, som står under fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt,
- 2) Utskyldsstrecket,
- 3) Konkursstrecket,
- 4) Värnpliktsstrecket,
- 5) Åldersstrecket,
- 6) Flyttningsstrecket»;

dels en inom första kammaren väckt motion, nr 100, av herr *von Koch*, som hemställt, att riksdagen för sin del måtte antaga som vilande till grundlagsenlig behandling följande ändrade lydelse av § 16 mom. b) av riksdagsordningen:

- b) den som under löpande eller sist förflutna kalenderåret under sammanlagt mer än 4 månader åtnjutit full försörjning av fattigvården;

dels en inom andra kammaren väckt motion, nr 400, av herr *Lindhagen*, däri motionären, med instämmande av 13 ledamöter av kammaren, hemställt, »att riksdagen ville för sin del antaga som vilande till grundlagsenlig behandling sådan ändring i 16, 19 och 9 §§ riksdagsordningen, att kvinna i likhet med man tillerkännes valrätt till andra kammaren samt valbarhet till båda kamrarna»;

dels likalydande motioner, väckta inom första kammaren (nr 130) av herr *Kvarnzelius* m. fl. och inom andra kammaren (nr 408) av herr *Edén* m. fl. (i det följande kallade herrar Edéns och Kvarnzelius' motioner), däri motionärerna hemställt, att riksdagen måtte för sin del besluta, att §§ 9, 16, 19, 21 och 24 riksdagsordningen skola erhålla följande ändrade lydelse:

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män och kvinnor, som uppnått — — — — —
— — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt tillkommer envar välfrejdad svensk medborgare, såväl man som kvinna, från och med kalenderåret näst efter det, varunder han uppnått tjugufyra års ålder, dock ej

a) den som står under förmynderskap eller är i konkurs-tillstånd;

b) gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och vilkens man är i konkurstillstånd;

c) den som häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats den häftande själv eller dennes hustru eller minderåriga barn;

d) gift kvinna, vilkens man häftar för understöd, som under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats henne eller makarnas minderåriga barn;

e) den som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

f) gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och vilkens man icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

g) värnpliktig, som icke fullgjort de honom till och med utgången av sistförflutna kalenderåret åliggande värnpliktsövningar.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd; och skall, på sätt i vallagen finnes närmare bestämt, valrätten grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, ändå att förändring före valet inträffar.

§ 19.

Till ledamöter i andra kammaren kunna endast utses män och kvinnor, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående av flera valkretsar, inom någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — — —
 — — — — — tre lagtima riksdagar.

Kvinna är berättigad att avsäga sig riksdagsmannaupdrag, även om icke något av nu nämnda skäl är för handen.

Avsägelse — — — — —
 — — — — — Konungens befallningshavande.

§ 24.

Rösträtt må ej utövas av annan valberättigad än den som vid valtilfället personligen sig inställer, dock att vid val av ledamöter i andra kammaren rösträtt på grund av fullmakt må utövas av röstberättigad gift man för hans hustru och av röstberättigad hustru för hennes man. Sådan fullmakt skall vara antingen skriven och underskriven av utställaren samt med dennes sigill försedd eller ock av honom underskriven och med två vittnens underskrift bestyrkt.

Med avseende på de skäl, som motionärerna anfört till stöd för sina hemställanden, får utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottets
yttrande.

De förevarande motionerna avse ändrade bestämmelser dels beträffande valrätt och valbarhet till riksdagens andra kammare, dels beträffande valbarhet till riksdagens första kammare.

I förstnämnda hänseende har föreslagits *dels* (av herrar von Koch, Hallén och Lindhagen m. fl.) vissa ändringar i bestämmelserna om den valrätt, som enligt § 16 riksdagsordningen tillkommer svenska *män*, *dels* (av herr Hallén) avskaffande av det s. k. bostadsbandet för valbarhet till andra kammaren (§ 19 riksdagsordningen), *dels* (av herrar Hallén, Lindhagen, Edén och Kvarnzelius) införande av valrätt och valbarhet för *kvinnor* (§§ 16 och 19 riksdagsordningen) ävensom (av herrar Edén och Kvarnzelius) vissa i samband därmed stående grundlagsändringar (§§ 16, 21 och 24 riksdagsordningen).

I fråga om valbarhet till riksdagens första kammare (§ 9 riksdagsordningen) har föreslagits *dels* (av herr Hallén) sänkning av åldersgränsen och borttagande av censusbestämmelserna, *dels* (av herrar Hallén, Lindhagen, Edén och Kvarnzelius) införande av valbarhet för *kvinnor*.

Utskottet har ansett det lämpligt att i ett sammanhang beröra frågan om införande av valrätt och valbarhet för *kvinnor* och skall dessförinnan till behandling upptaga övriga spörsmål angående valrätt och valbarhet till andra kammaren samt angående valbarhet till första kammaren.

I. *Valrätten till andra kammaren.*

(§ 16 riksdagsordningen.)

Herr Halléns yrkande avser i förevarande hänseende *dels* valrättsålderns sänkning till 21 år, *dels* avskaffande av vissa andra in-

skränkningar i den allmänna rösträtten, nämligen de s. k. konkurs-, utskylds- och värnpliktsstrecken, dels viss ändring i det s. k. fattighjälpsstrecket, i syfte att rösträtt endast skall förloras av den, som står under fattigvårdsstyrelsens målsmanskap. I huvudsak överensstämmande med nämnda yrkande är den av herrar Lindhagen m. fl. i motionen nr 401 gjorda hemställan. Erinras må emellertid, att i sistnämnda motion även ingår ett yrkande om det s. k. »flyttningsstreckets» avskaffande. Denna fråga har jämväl berörts av herr Hallén, som dock icke ansett den böra föranleda ändring i riksdagsordningen. — I herr von Kochs motion påyrkas sådan ändring i det s. k. fattighjälpsstrecket, att rösträtt skall berövas allenast den, som under löpande eller sistförflutna kalenderåret under sammanlagt mer än 4 månader åtnjutit full försörjning av fattigvården.

Utskottet har icke i de förevarande motionerna funnit övertygande skäl framlagda vare sig för åldersgränsens sänkning till 21 år eller för borttagande av de inskränkningar i rösträtten, som föranledas av irakat konkurstillstånd, oguldna utskylder och försummad värnplikt. Den nu gällande åldersgränsen är enligt utskottets mening väl avpassad med hänsyn till det självklara kravet på en viss grad av mognad hos dem, som skola deltaga i det politiska livet. Den, som är i konkurstillstånd, befinner sig enligt utskottets mening — likaväl som den, som står under förmynderskap — icke i den självständiga ställning, som utgör den naturliga förutsättningen för utövande av rösträtt. Utskottet vill därjämte erinra, att detta »streck», såsom även utav den av herrar Hallén m. fl. å sid. 7 i motionen meddelade tabellen framgår, är av synnerligen ringa praktisk betydelse. Vad de s. k. utskylds- och värnpliktsstrecken angår, hava de enligt utskottets uppfattning sitt berättigande däri, att de kräva fullgörandet av vissa skyldigheter mot stat och kommun såsom villkor för rösträttens utövande. Värnpliktsstreckets praktiska verkningar, som i likhet med konkursstreckets äro av ringa omfattning, hava dessutom icke givit upphov till klagomål. Vad utskyldsstrecket angår, vill utskottet icke bestrida, att underlåtenhet att betala utskylder i vissa fall kan föranledas av sådana omständigheter, som göra underlåtenheten förklarlig. Men detta förhållande är enligt utskottets mening icke ägnad att rubba den viktiga och vid senaste rösträttsreforms genomförande från olika håll omfattade princip, på vilken det ifrågavarande stadgandet vilar. Utskottet vill därjämte erinra, att på beskattningsområdet åtskilliga åtgärder äro å bane eller synas kunna vidtagas, såsom t. ex. omläggning av det kommunala skatteväsendet, utjämning av befintliga ojämnheter inom detsamma, lättnader i lägre in-

komsttagares beskattning, förbättrat uppbördsväsen o. s. v., vilka böra vara ägnade att underlätta skattebetalningen. Även ur denna synpunkt saknas alltså skäl att i grundlagen eftergiva på principen, att den skattskyldige skall erlägga sina utskylder för att få utöva sin politiska rösträtt.

Däremot finner utskottet de reformkrav, som framställts beträffande det s. k. fattigvårdsstrecket, värda beaktande. Bestämmelsen härom, som återfinnes i § 16 b) riksdagsordningen, innehåller, att den, som häftar för understöd, som under löpande eller sistförflutet kalenderår av fattigvårdssamhälle tilldelats honom själv, hans hustru eller minderåriga barn, går förlustig sin rösträtt. Redan under rösträttsfrågans tidigare behandling var formuleringen av ifrågasvarande bestämmelse omtvistad, och vid framläggandet av 1906 års rösträttsproposition framhöll departementschefen vissa betänkligheter emot densamma. Den upptogs dock av honom i propositionen och intogs därefter också i 1907—1909 års rösträttsreform. Redan vid 1914 års riksdag uttalade emellertid konstitutionsutskottet, att erfarenheten av stadgandets tillämpning ådagalagt, att de tidigare hysta betänkligheterna icke saknat all grund. Utskottet påpekade därvid för det första, att bestämmelsen verkat olika i skilda kommuner, och ifrågasatte dessutom, huruvida understöd, som blott tillfälligtvis beviljats en person eller hans hustru eller barn, över huvud taget bör verka diskvalificerande i fråga om rösträtten även i sådana fall, då han utan eget förvällande kommit i belägenhet att behöva anlita det allmännas bistånd och möjlighet för honom icke finnes att ersätta den lämnade hjälpen. Utskottet fann fördenskull, att en modifikation av ifrågasvarande grundlagsstadgande med skäl kunde ifrågasättas. Med hänsyn därtill, att detta stadgande måste ställas i samband med fattigvårdslagstiftningen, ansåg emellertid utskottet, att, då densamma vore under omarbetning, resultatet härav borde avvaktas, innan framställning till Kungl. Maj:t gjordes om förslag till ny lydelse av nämnda stadgande. Utskottet ansåg sålunda, att frågan för det dåvarande ej lämpligen borde föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vad herr von Koch i sin motion anfört beträffande de nuvarande bestämmelsernas praktiska tillämpning, är ägnat att bestyrka det av 1914 års konstitutionsutskott gjorda uttalandet om de skiftande tolkningarna av detsamma. Åtskilliga av de ojämnheter i stadgandets tillämpning, som motionären påvisat, kunna visserligen enligt utskottets mening icke tillskrivas någon oklarhet i vare sig detta stadgande i och för sig eller de bestämmelser i fattigvårdsförordningen, vartill det hänför sig. Andra av motionären berörda ojämnheter i praxis synas däremot bero därpå, att gällande stadganden icke äro tillräckligt tydliga. Utskottet

hyser sålunda den uppfattningen, att lagstiftningen härutinnan redan ur tydlighetens synpunkt kräver en omarbetning.

Härtill kommer emellertid den omständigheten, att ifrågavarande grundlagsstadgande, även om det tolkas riktigt, föranleder diskvalifikation i större utsträckning än som kan anses rättvist och billigt. Detta gäller, om en person erhållit understöd på grund av tillfällig oförvållad nöd eller om hans hustru eller minderåriga barn fått dylikt understöd för vård vid sjukdom, för vilken i allmänhet anstaltsvård kräves. En omarbetning av stadgandet eller av hithörande bestämmelser i fattigvårdslagstiftningen, i syfte att dessa konsekvenser undanröjas, torde sålunda enligt utskottets mening vara av behovet påkallad.

För detta syftes vinnande kan emellertid utskottet icke ansluta sig till något av de förslag till grundlagsändring, som föreligga. Mot den vid flera föregående tillfällen föreslagna lydelse, som nu framlagts av herrar Hallén och Lindhagen, hava vid dessa tillfällen sådana anmärkningar framställts, att densamma icke kan av utskottet tillstyrkas, så mycket mindre som enligt fattigvårdslagstiftningskommitténs förslag till fattigvårdslag den till grund för stadgandets avfattning liggande »målsmansrätten» i allt väsentligt skulle försvinna. Herr von Kochs förslag åter kan utskottet icke biträda redan av den anledningen, att enligt densamma åtnjuten fattigvård icke skulle medföra förlust av rösträtt, om den tilldelats en persons hustru eller minderåriga barn, utan endast om den tilldelats honom själv. Denna princip kan utskottet för sin del icke godkänna.

Särskilt med hänsyn till de förändringar i fattigvårdslagstiftningen, som för närvarande äro å bane, är utskottet icke heller berett att i ett formulerat förslag till lagtext uttrycka de grunder, efter vilka — i enlighet med utskottets ovan uttalade uppfattning — åtnjuten fattigvård bör föranleda förlust av rösträtt. Vid sådant förhållande och då icke heller i fattigvårdskommitterades 1915 avgivna betänkande något förslag till omarbetning av lagstiftningen härutinnan framlagts, inskränker sig utskottet till att tillstyrka en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om förslag till ändring i de hänseenden, som ovan antytts. Vid ifrågavarande förslags utarbetande bör givetvis arbetet anknytas till den blivande nya fattigvårdslagstiftningen.

II. Valbarheten till andra kammaren.

(§ 19 riksdagsordningen.)

Herr Hallén har föreslagit, att det ej längre skulle erfordras för att vara valbar till andra kammaren, att man äger valrätt inom val-

kretsen. Under hänvisning därtill, att den ifrågavarande grundsatsen har djupa rötter i rådande folkuppfattning, finner emellertid utskottet ingen anledning att förorda ett upphävande av densamma.

III. Valbarheten till första kammaren.

(§ 9 riksdagsordningen.)

Herr Hallén har föreslagit sådan ändring av valbarhetsbestämmelserna till första kammaren, att dels valbarhetsåldern skulle nedsättas från 35 till 30 år, dels ock att censuskvalifikationerna för valbarhet skulle upphävas.

Utskottet har icke kunnat biträda motionärernas förslag. Vad beträffar valbarhetsåldern, synes det föga överensstämmande med den åtskillnad, som bör förefinnas mellan de båda kamrarnas karaktär, att åldersskillnaden i fråga om valbarheten endast skulle uppgå till fem år. Vad åter angår census för valbarhet till första kammaren, vill utskottet erinra därom, att de nu gällande bestämmelserna uppställa vida lägre villkor än de före 1909 gällande. Att helt avskaffa dessa bestämmelser synes utskottet så mycket mindre påkallat, som i mån av penningvärdets fall en avsevärd förskjutning i deras praktiska verkningar redan försiggått och troligen även kommer att i samma riktning äga rum i framtiden.

IV. Valrätt och valbarhet för kvinnor.

(§§ 9, 16, 19, 21 och 24 riksdagsordningen.)

Inom utskottet hava olika åskådningar yppats med avseende på frågan om införande av politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor. Inom den ena riktningen har man, på grund av sin uppskattning av kvinnans betydelsefulla, men från mannens verksamhet artskilda uppgift inom samhällslivet ansett, att hennes indragande i det politiska livet genom valrätt till andra kammaren varken för henne eller för samhället skulle vara till gagn, och har tillika känt sig övertygad, att en motsatt uppfattning alldeles icke delas av majoriteten bland Sveriges myndiga kvinnor. En annan riktning har i den rörelse för ökade politiska rättigheter åt kvinnorna, som gjort sig gällande såväl i Sverige som i främmande länder, sett en följd av den större självständighet kvinnan allt mer i sin verksamhet kommit att intaga och har ansett, att frågan om kvinnornas delaktighet i det politiska livet

icke med fog kan helt undanskjutas, utan tvärtom, sedan spörsmålet i hela dess vidd omsorgsfullt prövats, bör upptagas till lösning.

Även frånsett dessa olika principiella utgångspunkter vid frågans bedömande kunna de nu föreliggande förslagen till grundlagsändringar icke av utskottet tillstyrkas.

Vad först vidkommer det av herr Hallén m. fl. framlagda förslaget, är detta förknippat med ändringar i fråga om valrätt och valbarhet för män (bl. a. åldersgränsens sänkning), vilka utskottet redan avstyrkt, och kan redan på den grund icke tillstyrkas. Enligt utskottets mening kan icke heller, vilken ståndpunkt man än intager till principfrågan, herrar Edéns och Kvarnzeliuss' förslag på skäl, som i det följande närmare skola beröras förordas till riksdagens bifall.

Det är för det första ingalunda givet, att, därest rösträtt skall tillerkännas kvinnor, denna bör tillkomma dem i samma omfattning som männen. Därvid uppkommer till en början frågan, huruvida samma åldersgräns bör fastställas för män och för kvinnor. Det kan med skäl sättas i fråga, huruvida kvinnan med hänsyn till sin verksamhet lika fort som mannen tillägnar sig de politiska insikter och det intresse för hithörande frågor, som krävas för rösträttens utövande. Den omständigheten måste därjämte tagas i betraktande, att en gemensam åldersgräns för män och kvinnor skulle giva kvinnorna en högst avsevärd övervikt inom väljarekåren. Enligt utskottet tillhandakomna siffror svarade mot 1,349,201 i de för andrakammarevalen 1911 gällande röstlängderna upptagna män icke mindre än 1,526,340 kvinnor, som vid folkräkningen 31 december 1910 fyllt 24 år. På 1,000 män kommo alltså i genomsnitt 1,131 kvinnor. Särskilt starkt framträder enligt nämnda siffror kvinnornas övervikt i städerna: i Stockholm 1,421, i övriga städer 1,273 kvinnor på 1,000 män. Utskottet vill i detta sammanhang erinra därom, att i det förslag till införande av kvinnlig rösträtt, som för närvarande är före i England, åldersgränsen satts väsentligt högre för kvinnor än för män. Ett förslag, som icke tager hänsyn till denna enligt utskottets mening fullt riktiga princip, är redan på denna grund enligt dess uppfattning icke antagligt. Vilken åldersgräns, som här vore den lämpliga, kan först efter en utredning — vid vilken skäligt avseende också bör fästas vid erfarenheter i andra länder — bestämmas.

I samband härmed borde även statistiskt undersökas, huru kvinnorna inom de ålderskategorier, som kunna ifrågakomma, fördela sig med avseende å yrke, civilstånd och familjeställning m. m. inom olika administrativa områden, då en närmare kännedom härom måste vara

av intresse för bedömande av frågan om verkningarna av rösträttens eventuella utsträckning på det ena eller andra sättet.

Herrar Edén och Kvarnzelius hava föreslagit sådan bestämmelse, att makar skulle äga rätt att på grund av fullmakt utöva varandras rösträtt. Därmed hava de emellertid blott berört *en* sida av ett spörsmål, som vid ett eventuellt införande av kvinnlig rösträtt måste tagas under omprövning. Frågan gäller, på vad sätt — i betraktande av de väsentligt större svårigheter som i många fall vid rösträttens utövande måste möta för kvinnorna än för männen — åtgärder må kunna vidtagas för att förhindra, att kvinnornas deltagande i valen i alltför hög grad blir beroende av de svårigheter av nu nämnd art, som i olika fall kunna med växlande styrka göra sig gällande. Det bör bland annat tillses, att kvinnlig rösträtt icke genomföres under sådana former, att densamma företrädesvis blott kommer att kunna utövas av kvinnorna i städerna och därmed jämförliga samhällen, där rösträttens utövande av naturliga skäl är förenat med vida mindre svårigheter än på landet. Ett sådant undanskjutande av landsbygdsbefolkningens erfarenheter och intressen vore ingalunda rättvist. Man har, i syfte att avhjälpa dessa olägenheter, ifrågasatt åtgärder av olika slag, såsom t. ex. en mera utvidgad rätt att rösta med fullmakt, rätt att insända röstsedlar o. s. v. Man har också, särskilt i tanke att därmed kunna trygga den kvinnliga rösträttens likformiga tillämpning å olika orter, diskuterat möjligheten att kombinera dylika åtgärder med införande av röstplikt. På vad sätt nu nämnda önskemål må kunna förverkligas, tarvar givetvis sorgfällig omprövning; utan att en sådan ägt rum och utan att ifrågavarande synpunkter behörigen tillgodosetts, kan enligt utskottets mening införandet av kvinnlig rösträtt icke ifrågakomma.

Utskottet har vidare icke kunnat undgå att uppmärksamma, att i de förevarande motionerna icke beaktats den invändning, som vid föregående tillfällen riktats mot den i motionärernas förslag under § 16 mom. f intagna bestämmelsen om de förhållanden, under vilka gift kvinna skulle, till följd av mannens underlåtenhet att betala utskylder, förlora sin rösträtt. Bestämmelsen lägger intet hinder i vägen för hustrun till en i följd av oguldna utskylder diskvalificerad man att genom boskillnad erhålla rösträtt. Ett dylikt kringgående av lagens bestämmelser ligger så nära till hands och kan i praktiken med så stor lätthet utan nämnda värda kostnader företagas, att det med skäl kan befaras, att det s. k. utskyldsstreckets verkningar i icke oväsentlig grad skulle eluderas genom ett antagande av den av herrar Edén och Kvarnzelius föreslagna lydelsen av § 16 riksdagsordningen.

Av vad nu anförts framgår, att frågan om rösträtt och valbarhet för kvinnor enligt utskottets mening, även därest man principiellt icke ställer sig avvisande mot densamma, icke ännu föreligger i så utrett skick, att den kan bliva föremål för ett riksdagens beslut. Härtill kommer den omständigheten, att frågan framförts genom enskilda motionärers initiativ, vilket givetvis medverkat till, att den i avseende på ovan av utskottet utvecklade synpunkter och övriga i samband därmed stående frågor icke erhållit den allsidiga belysning, som påkallas av dess stora betydelse.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

1:o) att riksdagen, i anledning av herr von Kochs motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta efter verkställd utredning samt med fästat avseende å en blivande ny fattigvårdslagstiftning utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i gällande lagstiftning, att rösträtt vid val till ledamot av riksdagens andra kammar icke berövas någon av den anledning, att han häftar för understöd, som under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats honom själv, hans hustru eller minderåriga barn vid tillfällig oförvållad nöd eller ock hans hustru eller minderåriga barn för vård vid sjukdom, för vilken i allmänhet anstaltsvård kräves;

2:o) att

- a) herr Halléns m. fl. motion,
- b) herr Lindhagens motion, nr 400,
- c) herr Lindhagens m. fl. motion, nr 401, samt
- d) herrar Edéns och Kvarnzeliuss m. fl. motioner,

i den mån de icke kunna anses besvarade genom utskottets under punkt 1:o gjorda hemställan, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 4 juni 1917.

På konstitutionsutskottets vägnar:

NILS EDÉN.

Reservationer:

dels av herrar *Olof Olsson, Larsson* i Västerås, *Hallén, Kropp* och *Törnkvist*, som anført:

Ett bifall till den socialdemokratiska motionen nr 378 om allmän rösträtt för män och kvinnor, måste vara den närmast liggande åtgärd, varigenom utskottet äger tillfälle att betyga sin vilja att utan inskränkning medverka till det fulla demokratiska genombrott, som världshändelserna motivera och som utanför vårt lands gränser genomförts eller står inför sitt snara förverkligande.

På grund härav och med åberopande av den i motionen anförda motiveringen yrka vi således, att riksdagen för sin del måtte antaga som vilande till grundlagsenlig behandling:

I. Beträffande § 16 riksdagsordningen följande ändrade lydelse av nämnda paragrafs första stycke:

Valrätt till andra kammaren tillkommer envar välfrejdad svensk medborgare, såväl man som kvinna, som före det kalenderår, varunder val äger rum, uppnått 21 års ålder; dock ej den som står under förmynderskap eller fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt.

II. Beträffande § 19 riksdagsordningen följande förändrade lydelse:

Till ledamot i andra kammaren kan endast utses man eller kvinna, som uppnått 25 års ålder samt äger valrätt inom riket.

III. Beträffande § 9 riksdagsordningen följande förändrade lydelse:

Till ledamot i första kammaren kan endast väljas man eller kvinna, som är röstberättigad inom sin kommun samt uppnått 30 års ålder;

dels av herrar *Edén, Mannheimer, Stadener, von Zweigbergk* och *Janson* i Kungsör, vilka anført:

Vid behandlingen av de olika frågor om politisk rösträtt och valbarhet, som genom de föreliggande motionerna blivit väckta, hava vi ansett det angeläget att alldeles särskilt inrikta ansträngningarna på den, som både ur principiell synpunkt och genom sin omfattande innebörd framträder såsom den ojämförligt största i kravet på rösträtt och valbarhet åt Sveriges kvinnor. I sådant syfte hava de av herrar *Kvarnzelius* och *Edén* m. fl. väckta motionerna utformat bestämmelserna om

kvinnornas rösträtt och valbarhet i fullständig anslutning till nu gällande stadganden om rösträtten för män, med tillägg endast av ett medgivande om begränsad rätt att rösta med fullmakt, vilket kan anses direkt påkallat av svårigheten i vissa fall för man och hustru att båda personligen infinna sig vid vallokalen. Denna motion framställer sålunda själva principfrågan om kvinnornas politiska likställighet med männen i klar begränsning, utan förknippande med andra spörsmål, t. ex. om ändringar i de så kallade streck, som nu äro gällande, vilka spörsmål, om de förbindas med rösträttens utsträckning till kvinnor, kunna verka förryckande på bedömandet av sagda principfråga. Vi hava ansett, att en sådan klar frågeställning har så stora fördelar, att vi redan ur denna synpunkt funnit oss böra inskränka behandlingen av övriga rösträtts-spörsmål till de punkter, där alldeles särskilda skäl föreligga till ändringar i nuvarande bestämmelser, och där yrkanden i sådant syfte kunna framställas utan att omedelbart återverka på kvinnornas rösträttskrav.

Emellertid har utskottet avstyrkt yrkandet om rösträtt och valbarhet för kvinnor även i den form det fått genom herrar Kvarnzelius' och Edéns motioner. De storartade landvinningar, som den kvinnliga rösträtten under senaste tid gjort och allt jämt gör i skilda delar av världen; den undantagsställning, som Sveriges rösträttslösa kvinnor nu intaga i jämförelse med kvinnorna i *alla* våra skandinaviska grannländer, vilkas samhällsförhållanden i stort sett ju väsentligen motsvara våra egna; de påtagliga bevis, som särskilt nu under krigstiden framkommit icke blott i de krigförande länderna, utan också hos oss om kvinnornas alltjämt växande andel i samhällsarbetet — allt detta har icke kunnat förmå utskottet till större medgivande åt kvinnornas sak än ett erkännande, att medan »en riktning» inom utskottsmajoriteten fasthåller vid att politisk valrätt för kvinnau »varken för henne eller för samhället skulle vara till gagn», så är »en annan riktning» inom samma majoritet villig att erkänna, att frågan »icke med fog kan helt undanskjutas» — och ställa den på framtiden! Och så förenar sig utskottsmajoriteten från »dessa olika principiella utgångspunkter» om att avslå alla de föreliggande förslagen.

Vi torde knappast behöva framhålla, att en på detta sätt sammansatt utskottsmajoritet, vars olika element betrakta den stora frågan ur så »olika principiella utgångspunkter», icke lär kunna göra anspråk på att tala med någon auktoritet. Men alldeles särskilt framträda svagheterna i utskottets avslagsståndpunkt i de skäl, som riktningen nummer två inom majoriteten — den som anser frågan icke kunna »helt undan-

skjutas» — fått in till förklaring för att ej heller den vill göra något för den sak, vars berättigande den ej kan underkänna.

Det ordas om möjligheter att giva rösträtt åt kvinnorna i annan »omfattning» än åt männen, om en högre åldersgräns för kvinnornas rösträtt, om behov av utredning angående kvinnornas civilstånd, yrken o. s. v., om fullmaktsväsendets utsträckning och rätt att insända röstsedlar, om införande av röstplikt, om åtgärder mot utskyldsstreckets kringgående av gift kvinna genom boskillnad, samt slutligen om att frågan framförts ej genom kungl. proposition, utan genom enskilda motioner. — Och de önskemål, som ligga bakom dessa anmärkningar, förklaras så betydelsefulla, att utan deras behöriga tillgodoseende införandet av kvinnlig rösträtt icke kan »ifrågakomma».

Vi kunna åtnöja oss med att häremot konstatera

att en omfattande officiell utredning om den kvinnliga rösträttens problem redan för flera år sedan ägt rum;

att så vitt vi känna hittills i alla länder, där sådan rösträtt införts, samma åldersgräns ansetts naturlig för kvinnor som för män, samt att, när en högre åldersgräns för kvinnorna nu ingår i det engelska förslaget, avsikten uppges vara att denna åldergräns skall småningom automatiskt sänkas, tills den blir lika med männens;

att frågan om fullmakter eller rätt att insända valsedlar i händelse av hinder för personlig inställelse är föremål för Kungl. Maj:ts prövning och tydligen lika mycket rör de nuvarande manliga väljarna som de eventuella kvinnliga samt följaktligen icke kan göras till hinder för den kvinnliga rösträtten;

att kvinnorösträttens förknippande med röstplikt synes så mycket mindre motiverad som riksdagen hittills ställt sig avvisande mot de väckta förslagen om röstplikt;

att faran för utskyldsstreckets kringgående genom gift kvinnas boskillnad måste anses såsom en ogrundad konstruktion, vilket redan blivit i den offentliga diskussionen påvisat; samt

att utskottet vid sitt ordande om att »frågan framförts genom enskilda motionärers initiativ» förtiger, att en kunglig proposition varit framlagd och av andra kammaren bifallen vid 1912 års riksdag — till vilken proposition herrar Kvarnzelius' och Edéns nu föreliggande motioner fullständigt ansluta sig — varjämte i trontalet vid 1914 års riksdag bebådades, att Kungl. Maj:t hade för avsikt att framlägga förnyad framställning, ehuru denna avsikt sedermera i samband med regeringsskiftet fick förfalla.

För oss står det klart, att de skäl som nu framföras för ytterligare förhållande av denna stora fråga äro fullständigt ohållbara. Tiden är inne att komma från ord till handling med kvinnornas politiska medborgare-rätt också i vårt land. Vi äro övertygade, att detta lättast kan ske genom att besluta rösträtt och valbarhet för kvinnor på samma grunder som nu gälla för män. I enlighet med denna uppfattning och med hänvisning till vad som anförts i herrar Kvarnzelius' och Edéus motioner hava vi inom utskottet yrkat bifall till dessa motioner.

* * *

Av övriga rösträtts- och valbarhetsfrågor hava vi, på skäl som delvis blivit ovan antydda, ansett oss böra närmare ingå endast på de två s. k. streck, som i sin nuvarande gestaltning synas oss leda till uppenbara missförhållanden genom att från rösträtt utesluta ett stort antal av oförvitliga medborgare, nämligen *fattigvårdsstrecket* och *utskyls-strecket*.

Vad det förstnämnda angår har det allt sedan de första valen enligt nu gällande bestämmelser varit uppenbart, att bestämmelsen i § 16 b) riksdagsordningen verkar i hög grad ojämnt, genom starkt växlande tillämpning inom olika valdistrikt, och likaledes att densamma i en mängd fall drabbar medborgare, som alldeles icke borde från rösträtt uteslutas. Redan 1912 års konstitutionsutskott föreslog på denna grund skrivelse till Kungl. Maj:t angående förändring av sagda bestämmelse på sådant sätt, att den som av den allmänna fattigvården åtnjuter understöd av mera tillfällig beskaffenhet, icke måtte uteslutas från valrätt; detta förslag upprepades av reservanter i utskottet vid 1914 års andra riksdag, och förslaget antogs vid båda dessa tillfällen av andra kammaren. Vid innevarande riksdag har herr von Koch i sin motion framlagt ett omfattande material, som än yttermera ådagalägger behovet av en genomgripande förändring, och för sin del föreslagit en sådan lydelse av ifrågavarande moment i riksdagsordningen, att diskvalifikation enligt detsamma skall drabba endast den som inom löpande eller sistförflutna kalenderåret under mer än fyra månaders tid åtnjutit full försörjning av fattigvården.

Vi anse, att motionären förebragt synnerligen goda skäl för en förändring enligt dessa principer, men hava funnit oss icke kunna förorda omedelbar lagändring på sätt han föreslagit huvudsakligen, därför att *dels* innebörden av termen »full försörjning» måhända icke är så fixerad, att den kan utan närmare prövning insättas i grundlagstexten, *dels* motionärens förslag även i andra avseenden möjligen kan lämna

rum för anmärkningar (diskvalifikationen skulle enligt förslaget icke drabba den som vid vallängdens upprättande åtnjuter försörjning om icke försörjningstiden under året uppgår till fyra månader, men däremot den, som under den angivna tiden åtnjuter sådan, även om han skulle hava återbetalt densamma).

Vi hava på dessa grunder ansett oss böra stanna vid en skrivelse till Kungl. Maj:t, och detta så mycket hellre som vi, på sätt här nedan skall angivas, även förorda en skrivelse angående utskyldsstreckets reformering, och dessa frågor lämpligen torde kunna upptagas i ett sammanhang. Å andra sidan hava vi icke kunnat åtnöja oss med en så begränsad framställning som den av utskottets majoritet föreslagna, då en lagändring på sådana grunder uppenbarligen skulle lämna en väsentlig del av de nu rådande missförhållandena orubbade. Vårt yrkande i denna del kommer sålunda att i huvudsak ansluta sig till herr von Kochs framställning.

Om *utskyldsstrecket* voro, såsom bekant, meningarna synnerligen delade under rösträttsfrågans behandling intill de nuvarande bestämmelsernas tillkomst. När dessa bestämmelser slutligen utformades, räknade man med att de skulle väsentligen verka såsom ett s. k. ordentlighetsstreck, och att antalet av dem, som genom de samma uteslötos från valrätt, skulle kunna väsentligen nedbringas genom reformer i beskattningen till lättande av de mindre bemedlades skattebördor, genom förbättrade anstalter för uppbörderna o. s. v. Erfarenheten har emellertid visat, att dessa förväntningar icke blivit infriade, att den uteblivna betalningen av utskylderna till stat eller kommun eller bådadera i en mängd fall bero ej på bristande god vilja, utan på bristande förmåga, samt att antalet av dem, som på grund av bestämmelserna i riksdagsordningens § 16 c) uteslutits från valrätt, hållit sig uppe vid väldiga siffror: vid aprilvalen 1914 omkring 171,000, vid valen i september samma år nära 163,000.

Redan 1912 års konstitutionsutskott uttalade, med anledning av vad som konstaterats från 1911 års val, att en utredning om anledningarna till dessa utskyldsstreckets omfattande verkningar kunde vara motiverad, och när utskottet för sin del icke föreslog ett riksdagsinitiativ i denna riktning, berodde det tydligen dels därpå, att utskottet icke för det dåvarande ansåg sig hava tillräckligt material för en närmare prövning, dels därpå, att utskottet ansåg sig kunna uttala sin förvissning om att den dåvarande regeringen skulle ägna frågan vederbörlig uppmärksamhet. Nu hava fem år gått sedan dess, någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida har icke förekommit, och de missförhållanden, som uppkomma genom ut-

skyldsstreckets verkningar, äro uppenbara. De senaste krisåren hava ej kunnat undgå att ställa dessa missförhållanden i en särskilt bjärt belysning, i det att skattebördan under den nu rådande dyrtiden blivit mer än någonsin tryckande för de mindre bemedlade inkomsttagarna och utebliven skattebetalning därför i en stigande mängd av fall måste anses vållad av ren oförmåga, icke av bristande vilja eller ordentlighet.

Under sådana förhållanden kräver efter vår mening hänsyn till billighet och rättvisa, att frågan om utskyldsstreckets läggning upptages till förnyad och ingående prövning. Grunden för utskyldsstrecket har, såsom också utskottet antytt, varit principen om fullgjorda medborgerliga skyldigheter såsom villkor för den medborgerliga rösträtten. Men när det visar sig, att dessa skyldigheter på ett visst område i stor utsträckning ej äro utmätta efter förmågan att fullgöra dem, och att den undantagslösa tillämpningen av principen leder till konsekvenser, som strida mot det allmänna rättsmedvetandet, då är tiden inne för en revision av principens tillämpning. Att, såsom skett i utskottets utlåtande, allt jämt avfärda frågan med hänvisningar till eventuella lättnader i beskattningen och förbättrat uppbördsväsen kan efter de erfarenheter som nu gjorts icke försvaras.

Vi hava alltså inom utskottet yrkat på en skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning av de orsaker, som föranlett att utskyldsstreckets verkningar blivit så väsentligt mycket svårare än man vid dess bestämmande trodde sig kunna förvänta, samt av medlen för en omläggning av detta streck i syfte att göra det samma till det »ordentlighetsstreck», vartill det från början var avsett. De olika möjligheter till streckets begränsning, som framfördes under rösträttsfrågans behandling före år 1907, böra därvid upptagas till förnyat övervägande, och alldeles särskilt bör uppmärksamheten inriktas på att åstadkomma sådana bestämmelser, att rösträtt ej måtte förloras på grund av obetalda utskylder i sådana fall, då den uteblivna betalningen berott på vederbörande skattskyldiges sjukdom, arbetslöshet eller andra, av honom själv icke vållade liknande förhållanden.

* * *

På grund av vad vi sålunda anfört hemställa vi:

1) att riksdagen, med bifall till de av herrar Kvarnzelius och Edén m. fl. väckta motionerna måtte såsom vilande i grundlagsenlig ordning antaga följande förslag till ändrad lydelse av §§ 9, 16, 19, 21 och 24 i riksdagsordningen:

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 5 saml. 29 häft. (Nr 36.)

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män och kvinnor, som uppnått — — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt tillkommer envar välfrejdad svensk medborgare, såväl man som kvinna, från och med kalenderåret näst efter det, varunder han uppnått tjugofyra års ålder, dock ej

a) den som står under förmynderskap eller är i konkurstillstånd;
b) gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och vilkens man är i konkurstillstånd;

c) den som häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats den häftande själv eller dennes hustru eller minderåriga barn;

d) gift kvinna, vilkens man häftar för understöd, som under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats henne eller makarnas minderåriga barn;

e) den som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

f) gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och vilkens man icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

g) värnpliktig, som icke fullgjort de honom till och med utgången av sistförflutna kalenderåret åliggande värnpliktsövningar.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd; och skall, på sätt i vallagen finnes närmare bestämt, valrätten grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, ändå att förändring före valet inträffar.

§ 19.

Till ledamöter i andra kammaren kunna endast utses män och kvinnor, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående av flera valkretsar, inom någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — — —
— — — — — tre lagtima riksdagar.

Kvinna är berättigad att avsäga sig riksdagsmannaupdrag, även om icke något av nu nämnda skäl är för handen.

Avsägelse — — — — —
— — — — — Konungens befallningshavande.

§ 24.

Rösträtt må ej utövas av annan valberättigad än den som vid val-tillfället personligen sig inställer, dock att vid val av ledamöter i andra kammaren rösträtt på grund av fullmakt må utövas av röstberättigad gift man för hans hustru och av röstberättigad hustru för hennes man. Sådan fullmakt skall vara antingen skriven och underskriven av utstäl-laren samt med dennes sigill försedd eller ock av honom underskriven och med två vittnens underskrift bestyrkt;

2) att riksdagen, med anledning av herrar Halléns m. fl., Lindhagens m. fl. samt von Kochs ifrågavarande motioner, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om sådana ändringar i riksdagsordningens § 16

att understöd av fattigvårdssamhälle icke må föranleda förlust av rösträtt i andra fall än de, då sådant understöd antingen utgår eller under viss tid närmast före valet utgått såsom full försörjning, vilken icke blivit återbetald, samt

att det s. k. utskyldsstrecket må omläggas i syfte att begränsa dess verkningar särskilt i det avseendet, att rösträtt icke måtte förloras på grund av utebliven skattebetalning i sådana fall, då uteblivandet berott på den skattskyldiges sjukdom, oförvållade arbetslöshet eller andra liknande, av honom själv icke vållade förhållanden;

ävensom för riksdagen framlägga de förslag, vartill dessa utred-ningar kunna föranleda.
